

Gyivicsán Anna munkássága

„Van Magyarországon egy cseh nyelven vallásos szlovák közeg”

„A nemzetiségeket már olyan sokan és olyan sokszor elsiratták, és még mindig vannak. Nem fognak kihalni, mert tudatosan védik a kultúrájukat.”

Életútinterjú Gyivicsán Annával

Az indulás

A második világháború alatt született generációhoz tartozom. Cseperedni a nemzetiségek válságokkal teli korszakában kezdtem. Tótkomlóson, Békés megyében, teljesen szlovák környezetben születtem. Ez a terep vált a későbbiekben nemzetiségi és vallási kutatásaim színhelyévé. Tudni kell, hogy a magyarországi szlovákok kétharmada evangélikus, egyharmada katolikus vallású. Az evangélikus szlovákok az etnikus identitás mellett nagyon erős vallási öntudatot hoztak magukkal; a letelepedéstől napjainkig szinte erősebb is volt a nemzetiségi öntudatnál. Tótkomlóson a 19. században alsófokú iskolák működtek szlovák nyelven. Az evangélikus vallás teljes mértékben átszötte az életet, a vallási igények mellett kulturális igényeket is kielégített, így nagyon mély kulturális gyökereket eresztett. A szlovákság kulturális megmaradását nagyban segítette az evangélikus vallás. Az igaz, hogy a Biblia nem szlovák, hanem cseh nyelvű. A cseh protestánsok átvették a Cseh Testvérek^[1] morvaországi mozgalmának a 16. században lefordított Bibliáját. Ezt a Bibliát vette aztán át a történelmi Magyarország északi megyéinek bányavárosaiba bevándorolt szlovákság, mintegy védekezésül a német nyelvű lutheri Biblia ellen. Nekik nem volt, ezért átvették a cseh Bibliát. A magyarországi szlovákok körében a cseh nyelvű Biblia mindmáig megmaradt.

Tehát ebbe a háromnyelvű környezetbe születtem bele és nőttem fel. Mindegyik nagyszülőm szlovák volt, szlovákul beszéltünk otthon. Később magyarul is meg kellett tanulni. A cseh nyelv az ünnepi nyelv volt, az istentisztelet nyelve, ami egyfajta passzív nyelvtudást jelentett, de a gyerekeknek is meg kellett tanulni. Tótkomlóson egyébként minden szlovák nyelvű volt.

Általános iskolába a szlovák nyelvű evangélikus iskolába jártam. Az iskolai nyelv az első világháborúig szlovák és cseh volt. Utána, amikor az én szüleim jártak iskolába, a többségében szlovák mellett már sok mindent magyarul tanultak. A második világháború után viszont nekünk már szlovák nyelvű Gyermekbibliánk volt, abból tanultunk az iskolában.

Iskolatörténeti érdekesség, hogy valahogy megfélekeztek rólunk, amikor 1948-ban államosították az iskolákat, mert ez a szlovák nyelvű evangélikus iskola 1951-ig megmaradt. Mivel kultúrának tekintették az evangélikus vallást, megengedték az iskolai vallásoktatást; lelkészeink kijártak hozzánk. Nekem meg kellett azonban tanulni a cseh nyelvű Bibliát, és az énekeket is, amit egy cseh protestáns menekült adott ki még Liptószentmiklóson (Liptovský Mikuláš). Sok Luther-ének is van lefordítva ebben az ún. *Tranoscius*ban, az evangélikus énekeskönyvben.^[2] Az én apai nagyanyám, aki nagy templomba járó volt, mindig magával vitt a templomba, pedig borzalmasan unalmas volt egy gyerek számára, mert a cseh nyelvű zsoltárok borzasztó hosszúak. A nagyanyám viszont rákényszerített, hogy menjek, sőt naponta csehül is kellett otthon olvasnom. Kaptam a fejemre, ha nem akartam. Ilyen szigorú nevelés volt. Sőt, a cseh Biblia gót betűs volt, így azt az írást is meg kellett tanulnom. Később azonban szlavisztikai tanulmányaim során ez a tudás nagyon sokat segített.

A néhány évvel idősebb nővérem viszont magyar nyelvű polgáriba járt Tótkomlóson, mert magyar nyelvű iskola is volt, aztán tanítóképzőbe ment Hódmezővásárhelyre.

Az én generációm után, a mostani hatvanasoknak még csak-csak jelentett valamit ez a kultúra és vallás, de a mostani ötvenes generációnak már nem sok köze volt hozzá. De érdekes módon a cseheket sem érdekelte, hogy van Magyarországon egy cseh nyelven vallásos szlovák közeg. Amikor elkezdtem ezt a témát kutatni, tartottam a prágai Károly Egyetemen egy előadást a magyarországi evangélikus szlovákság cseh nyelvűségéről, a Bibliáról, az énekeskönyvről, sőt, a családi szokásokba beleivódott cseh nyelvű vallási szokásokról, de nem volt rá semmi reakció. Egyáltalán nem érdekelte, őket, hogy van itt valami cseh nyelvű dolog.

Tótkomlóson nagyon gazdag emberek is laktak, 100–120 hold földdel. Nem voltak olyan gazdagok, mint a szarvasi szlovákok, akik a leggazdagabbak voltak, 300 holddal is rendelkeztek. Az én családom is paraszt család volt. Igaz, volt valami nemesi származás is, de az már az én életemben nem játszott szerepet. Gyivicsán nagyanyám apja, a dédapám az első világháború alatt elkártyázta és elitta a birtokot. Mindkét részről inkább a szegényebbekhez tartoztak. Mivel nem volt földjük, munkások, iparosok lettek, asztalosok. Édesapámnak 1945 után, mivel a vasútnál volt, el kellett végeznie mindenféle iskolát, édesanyám viszont hat osztályt végzett.

Amikor egyszer néprajzos kollégáim lejöttek Tótkomlóásra valamilyen szakmai kirándulásra – én akkor nem voltam a faluban –, kérdezték a lelkészt, Koppány Jánost, akinek nagy néprajzi gyűjteménye volt, hogy a Gyivicsán Anna hol lakott, azt mondta: „Hát én nem tudom, biztos nagyon szegények voltak, azért!”

Aztán 1949-ben változás következett be az életemben. Az édesapámat, vasutas lévén, áthelyezték Szeged mellé Szatymazra, egy szintizta magyar településre. Az édesanyám rengeteget szenvedett itt. Én Szatymazról rögtön az elején visszamentem a nagyanyáimhoz és ott fejeztem be az iskolát. 1954-ben innen kerültem Békéscsabára a szlovák gimnáziumba, egyetemre pedig szlovák–történelem szakra jelentkeztem.

Édesanyám a szlovák művelődési mozgalom tevékeny résztvevője volt Tótkomlóson. Tagja volt a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségének. Tagkönyve volt, tagdíjat fizetett. A Szövetség helyi szervezeteit, tagságát 1952-ben megszüntették, mint ahogy megszüntették az összes civil szervezetet. Mindmáig őrzöm édesanyám tagkönyvét.

Emlékszem, 1949-ben, amikor harmadikos voltam, nagy népdalgyűjtés kezdődött. A gyűjtéssel egy biológia-ének szakos tanár, Medovárszkiné Asztalos Anna, egy kitűnő pedagógus és ember lett megbízva. Ő vezette a táncgyűjtést is, ahova bevitte a tanítványait is. A gyűjtés egy évig tartott. Mi, kilenc-tíz éves gyerekek segítettünk lejegyezni neki a szövegeket, amit diktáltak az asszonyok, mert magnó akkoriban nem volt. Nagy élmény volt ez a találkozás a szlovák népdallal. Persze a gyerek nem élte át, hogy ez egy másfajta találkozás, mint a természetes mindennapi éneklés. A gyűjtés anyagának első része 1955-ben meg is jelent egy kötetben, de közben megjelentek kisebb füzetek is.

A Tótkomlói Népi Együttesnek kétszer is nagy bemutatója volt Budapesten. Ha jól emlékszem, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1951-ben és 1953-ban nemzetiségi találkozót szervezett, amin mi is részt vettünk, a tótkomlói lakodalmast mutattuk be. Mi gyerekek a lakodalmakban táncolt gyermektáncokat táncoltuk el. Én végignéztem a többi nemzetiség műsorát is. Akkor láttam, hogy micsoda fantasztikus hagyományai vannak a többieknek is. A németek akkor egyik találkozón sem voltak ott. Nekik csak 1955-ben engedélyezték, hogy jelen lehessenek.

Az is nagyon nagy élmény volt, hogy egy Dohány utcai szállodában laktunk. Nekünk, falusi gyerekeknek, ez igazi luxus volt, persze csak idézőjelesen, mert persze távol volt ez a valódi luxustól. Nekem óriási élmény volt annak felfedezése, hogy milyen gazdag kultúrája van például a szerbeknek. Akkor lépett fel énekesnőként Kersics Anka, aki horvát származású volt.^[3] Később el is ment Jugoszláviába, ahol szép énekesi karriert futott be.

Ez volt az az időszak, amire azt mondták, hogy egy kicsit álromantikus megközelítéssel karolták fel a nemzetiségeket, de szerintem ez nálunk, Tótkomlóson nem így volt. Nálunk volt egy őszinte feltárása a dolgoknak. A harmincas években volt ez a népiesség az irodalomban. Mintha ezt a fajta népiességet karolta volna fel a művelődéspolitikai; ezt sokan támadták később, főként az 1980-as években, de volt ennek a mozgalomnak egyfajta fontos reprezentációja.

Tótkomlói faluközeg^[4]

Tótkomlós a szlovák–magyar lakosságcseréig teljesen zárt volt. Volt ugyan néhány magyar család, és cigány, valamint zsidó családok is laktak a faluban, de a szlovákság dominált. A magyarok két nyelven beszéltek, magyarul és szlovákul, a cigányok pedig három nyelven: a sajátjukon, magyarul és szlovákul. Sehol másutt nem tudok háromnyelvű cigányságról szlovák településeken. A cigányság nagyon igyekezett, hogy kommunikálni tudjon a másik két közösséggel, és átvette a szokásaikat. Tótkomlós elsőként kezdte felszámolni a cigány telepet, és a cigányok a faluban kaptak házakat. Ugyanúgy félévente kifestették a házaikat, és nagyon-nagyon beilleszkedtek – ugyanúgy, ahogy a zsidóság is.

Az én szüleim a harmincas években építkezni kezdtek, de már csak a falu szélén jöttek létre új utcák. Az egyik utcában csupa Árgyelán nevű ember lakott, ami azt jelenti, erdélyiek.^[5] Ezek teljesen elszlovákosodtak, még a vallást is átvették. A 18. század derekán telepedtek le, és amikor én gyerek voltam, ők már, ahogy a békéscsabai Árgyelánok is, teljesen szlovákok voltak.

A tótkomlósi zsidó családok neológok voltak. Ebből a közösségből származik Benedek István Gábor író. Az itteni zsidóság is megtanult szlovákul, ami nagyon ritka. Például előfordult, hogy Benedek István Gábor édesapja násznagy is volt a szlovák lakodalmakban. Tótkomlóson békésen éltek együtt a nemzetiségek.

Ezt a toleranciát tanultam meg és vittem magammal útravalóul. Én soha nem hallottam Tótkomlóson, hogy valaki a származása miatt legyen gazember, vagy valamelyik közösség alacsonyabb rendű kultúrával rendelkezett volna. Olyan volt, hogy az én evangélikus apai nagyanyám megvetően nyilatkozott a katolikusokról. Nem szerette őket. Amikor elmeséltem neki, hogy a békéscsabai szlovák gimnáziumban katolikusok is vannak, megfogta a kezem és azt mondta: ilyet ne mondj nekem, mert egy rendes szlovák nem lehet katolikus. Hát ennyi volt az intolerancia az én neveltetésemben.

Az már az élet fintora, de nem is tudtam már neki elmondani, hogy a katolikus népi kultúrával foglalkoztam, mert a katolikus népi vallásosság színesebb, míg az evangélikus népi vallásosság jobban kapcsolódik a kánonhoz.

Szlovák–magyar lakosságcsere^[6]

A lakosságcsere nagyon súlyosan érintette Tótkomlóst. A falu szlovák lakosságának közel a fele elment. Tótkomlóson erős volt a nemzetiségi kultúra ápolása a két világháború között is. Volt olyan, hogy négy színjátszó kör is működött, volt egy mandolin együttes is, amit a vajdasági szlovákoktól vettek át. Erősek voltak a kapcsolatok a romániai Nagylakkal, ahol egy nagy szlovák evangélikus közösség alakult ki 1801-ben. Az erős szlovák tudat mellett erőteljes és szuggesztív volt az agitáció, hogy menjenek vissza a volt szülőföldjükre, ahonnan eljöttek. Azt nem tudjuk igazán, hogy a magyarországi szlovákoknak milyen kapcsolataik voltak a szülőfölddel. Többen, mint például édesanyám első unokatestvére is, a két világháború között kinn volt dolgozni Csehszlovákiában, ahol találkozott más szlovákokkal, többek között dunántúliakkal és a dél-alföldiekkel is. Nagyon szépeket mesélt az élményeiről.

Az agitáció is nagyon erős volt, hogy térjenek vissza a szlovákok az egykori szülőföldre. Nagyon sokan jelentkeztek. A mi családunkból is. Édesapámnak hat testvére volt: öt fiú és egy lány. Közülük három fiú – kettő közülük nős volt – és a lány ment el. A nagynéném azért ment el, mert azt ígérték neki, hogy Oroszországban a fronton, a Donnál maradt férjét megkeresik, mert semmit sem tudott róla, hogy meghalt-e vagy sem.

Apai nagyanyám 1954-ben ment a lánya után, aki hívta. Azt mondta a nagynéném, hogy a lánynak kötelessége egyedül maradt anyjával lenni. Az apai nagyapám még 1949-ben halt meg. Korábban nem nagyon lehetett kapcsolatot tartani az elmentekkel, de ekkor már Nagy Imre volt. Nyugdíja, minden rendesen el volt neki intézve. Anyai részről a nagyanyám két testvére ment el, egy lánytestvére és az öccse. Egy bátyja itthon maradt. Édesapám nem akart elmenni.

A kitelepülő tótkomlósi szlovákokat magyarok közé vitték, főként Alsószelibe (Dolné Saliby) és Felsőszelibe (Horné Saliby). Innen szétszéledtek később különböző városokba is, például Szencre (Senec). Akik még szabadok voltak, nem volt családjuk, azok elmentek az Ifjúsági faluba, Dedina Mládeže-be^[7] a Csallóközbe, ahol, mint nálunk Dunaújvárost, építettek egy új várost. Édesapám legfiatalabb öccse dolgozott ott.

A zárt szlovák települések a lakosságcsere miatt bomlottak fel. Ahonnan addig – néhány kivételtől eltekintve – soha senki sem ment el, soha senki sem hagyta el a falut! És akkor a szlovákokat tiszta magyar településekre rakták odaát. Az volt a szerencse, hogy a magyarországi szlovákok többsége jól tudott magyarul, szlovákiai magyarokat pedig szlovák településekre rakták, egy részüket pedig a kitelepített németek helyébe. Én még nagyon jól emlékszem, hogy a szlovákiai magyarok jöttek több-több szekérrel. Volt olyan család, amely több házat is kapott. A szlovákiai magyar falvakban, ahonnan magyarokat dobtak ki, a gazdagabb középparaszti házakhoz nagy porták tartoztak. Tótkomlóson pedig nem voltak nagy porták. Tótkomlós azért volt szegény település, mert szűk volt a határa. 1945-ben, a földosztáskor a tótkomlósiaknak nem jutott helyben föld. A nincstelen tótkomlósiaknak a Dunántúlon és a Duna-Tisza közén ajánlottak földet, de nem ment el senki. Senki sem akarta a közösséget otthagyni. Erre jött ez a tragikus, nagyon ellentmondásos lakosságcsere. A szlovákiai magyarok közül, akik közénk telepedtek le, a mi utcánkban is, főleg az idősebbek közül, sokan lettek öngyilkosok. Gyerekként néztük végig. Nem csak a történelmi adatok, hanem a személyes élmények alapján is elítélendő dolog volt. Nem csak a németek egyoldalú kitelepítése, amivel elűzték a legdolgosabb paraszti és iparos réteget, ugyanúgy vonatkozik ez a dél-alföldi szlovákokra is.

Azt mondják, hogy innen a legszegényebb szlovákok mentek el. Hát nem! Anyai nagyanyám húga jó középparaszti méhész család volt 30 hold földdel. Csehszlovákiában aztán 10 holdat kaptak! 1948-ban, egy évre rá, hogy letelepedtek, azt is elvették. A téészesítés miatt.

Egyes Békés megyei szlovák településeken, ahonnan a lakosság 70–80 százaléka áttelepült, az itt maradt 20 százalék nem engedte be maga közé a szlovákiai magyarokat. A Tótkomlóssal szomszédos településen, Nagybánhegyesen külön téeszt alakítottak, mert a szlovák közösség félt a betelepült magyaroktól; nem mint magyaroktól, hanem mint olyanoktól, akik más paraszti kultúra hordozói voltak, mint ők. Végül pártügy lett belőle, és megbüntették a szlovák parasztokat.

Valószínűleg az is közrejátszott, hogy a megmaradt 20 százalékban annyira felébredt az az érzés, hogy be fognak olvadni, hogy szembehelyezkedtek a magyarokkal. De így volt ez már a 19. század második felében is, amikor Tótkomlóson magyar algimnáziumot akartak létrehozni. A szlovákok azt mondták, hogy amíg ők saját erejükből nem tudnak egy szlovák gimnáziumot felállítani, addig nem kell a magyar. A békéscsabai szlovák gimnázium 1946-ban jött létre. A lakosságcserevel annyian hagyták el az országot, hogy szinte kiürült a szlovák gimnázium. 1948-ban újra kezdték szervezni, de a polgármester nem akart ismét szlovák gimnáziumot. Végül, pártutasításra, 1949-ben mégis elkezdődött a tanítás. A Magyar Kommunista Pártnak erős bázisa volt akkor Békésben. A Magyarországi Szlovákok Szövetségének első elnöke az a Boldoczky János^[8] volt, aki később Nagy Imre külügyminisztere lett. Boldoczky a békéscsabai evangélikus lelkészekkel együtt fellépett a lakosságcsere ellen. Az evangélikus lelkészek félték, hogy hívek nélkül fognak maradni.

Az áttelepülésre összesen kb. 93 ezren jelentkeztek, de végül 70 valahány ezren mentek el. Erről a tájról legalább 30–35 ezer fő ment el. Ez nagyon sok.

Akkoriban Magyarország és Csehszlovákia között nagy volt a bizalmatlanság. Ezért az országok nagyon védték a saját határaikat mindkét oldalon. Amikor 1948-ban a mindkét oldalon hatalomra került kommunista pártok leállították a lakosságcsereét, és mind a két országban megnehezítették a kapcsolattartási lehetőségeket a felnőttek között; az egyik nagyanyámnak, aki meg akarta látogatni súlyosan megbetegedett anyját, nem adtak útlevelet.

Elment útleveél nélkül, persze Szlovákiában feljelentették. A szlovák rendőrség átadta őt a magyar hatóságoknak, és szegény nagyanyámat a legnagyobb nyári munkák, aratás közepette júliusban egy hónapra bezárták a váci börtönbe krumplit pucolni. A gyerekek azonban mehettek. A Matica Slovenska[9] szervezésében 1949-ben a 7–14 év közötti gyerekek elmehettek a Szlovákiában élő rokonaikhoz. Így kerültem ki én is a nagynénémhez egy hónapra.

1951-ben, amikor megkötötték a két ország közötti kulturális együttműködési szerződést, megváltozott a helyzet. Ha nem is könnyen, de meghívólevéllel már lehetett utazni. Az ottani szlovákság ma is, és akkor is jobban élt, mint a magyarországiak. Ekkor kezdődött meg az ösztöndíjasok toborzása is a csehszlovákiai egyetemekre. Pozsonyban (Bratislava) a Komenský Egyetemre különböző szakokra lehetett jelentkezni, de ez 1956 után megszűnt. 1969-ben a hazai Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztálya ezen ismét elkezdett dolgozni.

1956 után teljesen szétestek a nemzetiségek, a Hazafias Népfronton belül újra kellett kezdeni a nemzetiségi élet megszervezését. 1958-ban – szerintem – egy nagyon jó nemzetiségi határozat született.[10] Ennek alapján aztán kezdtek lassan újra indulni a dolgok, de az ösztöndíjasok kiküldésére a hetvenes évekig kellett várni. Magam az ELTE szlovák szakán végeztem – én nem is akartam Csehszlovákiába menni. A magyarországi szlovák értelmiség kineveléséhez azonban kétségtelenül nagyon hasznos lenne, ha a diákok legalább két évet szlovákiai egyetemeken tanulnának. Napjainkban azonban valamiért a diákok számára nem olyan csábító Pozsony. A két ország közötti kapcsolatok sem úgy működnek, ahogyan kellene.

Szlovák nyelvtanulás, nyelvtanítás, szlovák nyelvű oktatás, pedagógusképzés

Az egyetem elvégzése után 1963-ban a Szegedi Tanárképző Főiskolán a Szlovák Tanszéken kezdtem tanítani szlovák irodalmat és kultúrát. A Szegedi Tanárképző országosan a leghíresebb tanárképző főiskola volt. 1949-ben Budapesten a Tanárképző Főiskolán jött létre Sziklay László vezetésével a Szlovák Tanszék, de 1955-ben megszüntették, és a szegedi főiskolára helyezték. Ide került a román tanszék is – tiszta magyar környezetbe. A legközelebbi szlovák nemzetiségi települések jó 100 kilométernyire voltak innen. Budapesten működött a szlovák szövetség, és a szlovák tanítóképző. Ott volt egy háttér, ahol a szlovák nemzetiségi pedagógusokat elkezdték nevelni.

Azt közbevetőleg el kell mondanom, hogy a szlovák nemzetiségi nevelést – szlovák nemzetiség híján – akkoriban a Szlovákiából elűzött, szlovákul és csehül is nagyon jó beszélő magyar értelmiség kezdte el, akik vagy a Pozsonyi Tanárképző Főiskolán vagy Prágában végeztek. A magyar Vallás- és Közoktatási Minisztérium kimondta, hogy nekik a békéscsabai szlovák gimnáziumban vagy a budapesti szlovák tanítóképzőben kell tanítaniuk. A békéscsabai gimnáziumban ezek a pedagógusok „kényszerítettek” minket rá, hogy állandóan szlovákul beszéljünk. Mivel a gimnázium országos beiskolázású volt, az ország minden részéről érkeztek szlovák gyerekek, akiknek viszont már csak 50 százaléka beszélt otthon szlovákul. Például már a szarvasiak sem beszéltek otthon szlovákul, a nyíregyháziak pedig szinte semmit se tudtak. Bevezették, hogy ha az iskola falain belül nem beszélünk szlovákul, akkor 1 forintot kellett fizetnünk büntetésül. Ez borzasztóan nagy pénz volt akkoriban. Ezért

lelketlen és igazságtalan dolog a szlovákiai magyarokról azt beszélni, hogy nem tudnak szlovákul. Ők egyfajta szlovák kultúrát is hordoztak és hordoznak.

Elég paradox dolog, hogy a szlovák értelmiség létrejöttét a szlovákiai magyaroknak köszönhetjük. A Csehszlovákiából kidobott szlovákiai magyar evangélikus lelkészeket Csallóközből és Mátyusföldről evangélikus magyarországi szlovák falvakban helyezték el. Ők voltak az elsők, akik szlovák irodalmi nyelven megtartották nálunk az istentiszteleteket. Ez a másik paradoxon.

Jómagamnak is nagyon magas szintű szlovák nyelvű képzésben volt részem. Szlovák nyelven tanultuk például a matematikát és a biológiát is. Az én osztályomból négyen mentek csak orvosi egyetemre. Ez tehát azt jelenti, hogy a szlovákiai magyar anyanyelvű, de szlovákul kitűnően beszélő magyarok jócskán hozzájárultak a magyarországi iskolák létrejöttéhez.

Ezek a kitűnő, volt szlovákiai magyar pedagógusok részt vettek a Magyarországi Szlovák Szövetség választmányában, egyes bizottságainak munkájában is. Mert ők karolták fel az egyes településeken a szlovák nyelvoktatást.

A két világháború között Magyarországon semmilyen lehetőség nem volt szlovák értelmiség kitermelődésére. Az evangélikus papoknak is csak akkor, ha a soproni teológiára kerültek. Ott volt szlovák nyelvoktatás, de csak fakultatíve. 1949–1965-ig léteztek Magyarországon tiszta szlovák anyanyelvű általános iskolák, amelyek 1965-től kétnyelvűvé alakultak át. A szlovák pedagógusképzés 1949-től 1955-ig folyt Budapesten, akkor, mint mondtam, átvitték Szegedre. Akkoriban nagyon sok hallgató volt, nem úgy, mint ma. Minden tanár és hallgató kitűnően értett szlovákul. A hallgatók 80 százaléka érettségizett is szlovákból.

Sziklay László mellett még Drahos Ágoston oktatott a tanszéken. Drahos évekig egyedülként harcolt azért, hogy a Magyar Pedagógiai Társaságon belül legyen egy Nemzetiségi Szakosztály, ami azután a hatvanas évekre létre is jött.

A főiskolán négy évig tanítottam. Ekkor folyt az átállás az anyanyelvű oktatásról a kétnyelvű oktatásra. Részben a szlovákokra is igaz volt, hogy nem akarták anyanyelvű iskolába írni a gyerekeiket. Az egyetemi doktori disszertációmban részletesen elemeztem azokat az okokat – elsősorban szlovák területen –, amelyek a kétnyelvű oktatás bevezetéséhez vezettek. 1958-ban új oktatási terv született a magyarországi szlovák nyelvoktató iskolák átalakítására anyanyelvűvé. Ki is dolgozták a tervet; 48 településen jött volna létre anyanyelvű iskola. De a szülők nem akarták. Nincs igazuk azoknak a nemzetiségi értelmiségi köröknek, akik azt mondják, hogy csak a politika volt az oka az átállásnak. Az én falumban, Tótkomlóson, olyan levelek jöttek, hogy a gyerekek nem tudnak jól magyarul és nehezen kerülnek be a magyar középiskolákba, egyetemekre, ezért jó lenne a kétnyelvű oktatás. A nyelvoktató iskolákba járó gyerekek szülei – ez volt a többség – pedig azzal jöttek, hogy a gyerekek nem tudnak jól szlovákul, és milyen jó lenne a kétnyelvű iskola.

Az Oktatási Minisztérium tanulmányútra küldte Vendég Sándort, a minisztérium egyik főosztályvezetőjét, hogy vizsgálja meg Európában a kétnyelvű oktatás helyzetét. Szibériától a Volga mentén át egészen az NDK-beli szorbokig[11] vizsgálódott és próbálta a hazai viszonyokra alkalmazni a látottakat. A szlovák kétnyelvű kísérleti iskola 1959-től már működött Tótkomlóson. Másutt azonban a szlovák tanárok ellenálltak a kétnyelvű oktatás bevezetésének, és vitát kezdeményeztek. Eddigre már kialakult a szlovák nyelvű oktatási

intézményrendszer, amit féltettek az átalakítástól. 1960-ban már arról beszéltek, hogy milyen sikeres a tótkomlói „kísérlet”, és a vita lassan kezdett elhalkulni.

Engem az egész folyamat a Szegedi Tanárképző Főiskolán annyiban érintett, hogy Drahos Ágoston létrehozott egy csoportot szlovák pedagógusokból a kétnyelvű tanárképzés kidolgozására. A három-szakossággal próbáltunk operálni, amiből az egyik a szlovák volt. Ekkor jelentette meg a Tankönyvkiadó a szlovák–magyar szaknyelvű szótárait. Kijött az oktatási miniszter rendelkezése, hogy hogyan kell két nyelven tanítani. Ezek szerint a szlovák nyelv és irodalom kivételével minden szak szókincsét meg kellett tanítani szlovákul is és magyarul is. A gyakorlatban azonban ez nem így történt. Ahogy lassan kihaltak a szlovákul tudó tanárok, helyüket magyar nyelvűek vették át, különösen a reál tárgyaknál. Egyre inkább szűkült az a terület, ahol a szlovák nyelvet használták volna.

A Magyarországi Szlovákok Szövetsége 1988-ban létrehozott egy alapítványt *Lipa* (Hársfa) néven. Ennek az alapítványnak azóta is elnöke vagyok. Mindenféle ösztöndíjat hoztunk létre diákok számára általános iskolától egyetemig, hogy ösztönözzük kötődésüket a szlovák kultúrához és nyelvhez. Az alapítványt többek között támogatta a Kiskőrösi Borvállalat és az Oktatási Minisztérium. Nyolc évvel ezelőtt az alapítvány átalakult, kilépett belőle minden korábbi alapító. Szlovákia és Magyarország külügyminiszterei aláírták a szlovák–magyar szerződést a szlovákiai magyar iskola és kultúra, valamint a magyarországi szlovák oktatás és kultúra támogatására. Ez komoly pénzt jelentett volna, de a szerződéskötés után három évig nem kaptunk semmit. A szlovák kormány kérésére a pénzt kizárólag a mi alapítványunk kezelte, illetve kezeli. Ez a támogatás azért történelmi jelentőségű, mert se Csehszlovákiából, se Szlovákiából korábban soha semmilyen anyagi támogatás nem érkezett. Közel 100 ezer euróval gazdálkodunk, amit két részre osztunk. Fele az erdei iskolára megy, amit Szlovákiában tartunk szeptembertől decemberig két hetes turnusokban. Itt teljes szlovák környezetben vannak a gyerekek. A másik részből finanszírozzuk a kultúrát, a könyvkiadást, a szlovák nyelvhez kötődő kulturális programokat, a felnőtt nyelvvizitást. Eddig ez a támogatási összeg költségvetési tétel volt a szlovákiai költségvetésben. A szerződés szerint ez a támogatás nem kötelező, adható. Meglátjuk, hogy hogyan fog tovább folytatódni. Eddig nagyon pozitív visszhangja van, különösen az erdei iskolának. Ez a támogatási forma a szlovák kormány részéről nem kapott publicitást a magyar sajtóban vagy a nemzetiségi adásokban.

A kutatómunka kezdete és kiteljesedése

1967-től két évig az MSZMP KB Társadalomkutató Intézetében dolgoztam mint dokumentátor. Később létrejött egy nemzetközi kutatócsoport a nyugati szakirodalom felkutatására és lefordítására, amelynek én is a tagja lettem. Mi, szlavisták, hárman voltunk, a lengyel pszichológiai és szociológiai szakirodalommal foglalkoztunk. A többi szocialista ország, például Csehszlovákia tőlünk kapott anyagokat, az ott akkor meginduló szociológiai kutatásoknak, mert különben nem jutottak hozzá a kutatók. Ez a társadalomtudományi, társadalomkutatói környezet nagyon inspiratív volt; nagyon sokat tanultam, ami később hatással volt saját önálló kutatómunkámra is.

1969-ben Kővágó László, a Minisztérium újjáalakult Nemzetiségi Osztályának vezetője hívott dolgozni a Minisztériumba, ahol 1973-ig dolgoztam. Itt oktatással csak áttételesen foglalkoztam, inkább a nemzetiségi kultúra volt a területem. 1971-ben kiegészítő

tankönyvként megpróbáltunk egy olyan szlovák, német, délszláv, román nyelvű könyvet kiadni, amely az anyaország földrajzával és történelmével foglalkozik. 1973 szeptemberében külsős oktatóként kerültem az ELTÉ-re, majd 1974 februárjában véglegesítettek. Külön szlovák tanszék itt sohasem volt, a szlavisztikához voltunk besorolva.

A békéscsabai Szlovák Intézetet, amelynek 12 éven át voltam az igazgatója, 1990-ben hoztuk létre a Magyarországi Szlovákok Szövetsége kezdeményezésére. A létrehozásban, az anyagi alapok megteremtésében sokat köszönhetünk Jakab Róbertnének, István Annának, a békéscsabai Szlovák Ház igazgatójának és Sipiczki Mátyás biológus kutatónak, a Debreceni Tudományegyetem professzorának.

A kutatóintézet három fővel indult. A békéscsabai szlovák gimnázium volt igazgatója, Chlebniczki János volt a tudományos titkár, Krupa András néprajzos és jómagam. Aztán kaptunk egy státuszt a Magyar Tudományos Akadémiától, amit kettéosztottunk, és két fiatal történész-kutatót vettünk fel külsősnek. Nagyszabású történelmi, nyelvészeti, néprajzi, aktualizált pedagógiai módszertani és iskolatörténeti kutatásokat terveztünk. Felvettük a kapcsolatot a szlovákiai intézményekkel, mert nélkülük az intézetet nem lehetett volna működtetni. Különösen fontos volt a Szlovák Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Intézete Kassán; velük együttműködési szerződést is kötöttünk. Ezen belül első lépésként a magyarországi szlovák értelmiséget vizsgáltuk, hogy van-e egyáltalán ilyen, kimondható-e ez a fogalom, kategória.

Az eredmények nem voltak rózsásak. Kiderült, hogy a szlovák érettségivel rendelkezőknek vagy az egyetemi szlovák szakot elvégzőknek csak az 50%-a aktív a szlovák kultúra területén. De sajnos vannak olyan területei a tudománynak és a kultúrának, ahol már csak ez a réteg aktív. Kétségtelenül kimutatható volt, hogy létrejött egy magyarországi szlovák értelmiség, de aktivitást általában csak a humán szakot végzettek mutatnak. Egy ideig létezett a Szlovák Szövetség mellett egy természettudományos értelmiségiek bizottsága, vegyészekkel, orvosokkal, fizikusokkal, akik a szlovák nyelvű iskolában adtak elő.

A két világháború között, de még a nyolcvanas évekig is a dél-alföldi szlovák települések kulturálisan és gazdaságilag is önállóak voltak. A kultúrát ezek a települések, az itt élő középparaszti és iparos-réteg hordozta. Ma azonban jelentős mértékben lecsökkent itt a lakosság, és átalakult a nemzetiségi összetétele. A hagyományos kultúra támogatója, fenntartója és átadója az értelmiség. Ha nincs értelmiség, nincsen semmi. Az igaz, hogy ez az átadás művi úton megy végbe. Kérdés, hogy egy nemzetiség fenntartásában mi az, ami még ösztönös és természetes és mi az, amit „felülről”, művi úton tudunk csak továbbörökíteni.

A szlovák kutatóintézet első kiadványai közé tartozott az 1993-ban németül és magyarul kiadott szlovák nyelvjárás atlasz. A Szlovák Tudományos Akadémia Etnológiai Intézetével közösen pedig 1996-ban kiadtuk a szlovák néprajzi atlaszt magyarul és szlovákul.

Most dolgozom a sorozat harmadik atlasz projektjén, a magyarországi szlovák települések családi névanyagának feltérképezésén család- és keresztnévvel együtt. Eddig 26 településből, amit a próbaatlasz számára jelöltünk ki, 11 küldte el a névjegyzéket. Mások személyiségi jogi problémákra hivatkozva nem adják oda. Pedig a migrációs mozgásokat nagyon szépen lehetne a nevek mentén követni. Az eredetileg hozott vagy már a letelepedés után kapott (ez utóbbi vonatkozik a nevek többségére), a több mint két évszázadig élő keresztnévek változásai pedig megmutatják, hogy hogyan idomult a névadás a magyar névválasztási környezethez.

Egy másik fontos kutatásunk volt a 2001-ben indított családkutatás, amit az összehasonlítás érdekében, az MTA Kisebbségkutató Intézet kezdeményezésére, a szlovák mellett más kisebbségekre, horvátokra, bolgárookra, németekre is kiterjesztettünk. Azt állapítottuk meg, hogy a legnagyobb és a legkiterjedtebb asszimiláció a szlovákoknál tapasztalható. A családnak már nem olyan a szerepe a kultúra átadásában, mint régen. A legtöbb vegyes házasság is a szlovákoknál található, arányuk eléri a 70%-ot. A szlovák nyelv használata a családon belül nagyon háttérbe szorult, és a nagyszülőknek, dédszülőknek már alig van szerepük. Ha a szülők szlovák iskolába adják a gyerekeiket, akkor az iskolától várják el, hogy tanítsa meg a gyerekeiket szlovákul. Az iskolában tanított nyelv azonban tanított nyelv marad, és nem válik a köznapokban beszédnyelvvé. Ez a legnagyobb probléma. A békéscsabai szlovák értelmiség identitásának kutatásakor, amit Uhrin Erzsébet végzett, kiderült, hogy a szlovák nyelv intézményi nyelvvé vált. Otthon senki sem beszél, de bemegy egy szlovák civil szervezet rendezvényére, vagy bemegy a szlovák énekkarba, a szlovák klubba, és ott szépen elkezdi beszélni. Ez egy nagyon érdekes pszicholingvisztikai jelenség.

A pedagógusok részéről ez úgy nézett ki, hogy még azok is, akik nagyon tudatosan készültek a szlovák nyelven való tanításra 1948-ban, az iskolai adminisztrációt csak magyarul végezték. Ha az ember a hatvanas-hetvenes években beült egy tanári értekezletre, ott kizárólag magyarul beszéltek, és egymás között is a magyart használták. Ha jött egy vendégtanár Szlovákiából, akkor természetesen szlovákul beszéltek, de különben nem. Az anyanyelvű vendégtanárok meghívása Szlovákiából jó ötlet volt, tovább kellene fenntartani, erősíteni.

A szlovák nyelvnek az értelmiség között sokáig nem volt kommunikációs hagyománya. Azt reméltük, hogy legalább a pozsonyi egyetemen végzetek között meghonosodik a kommunikációs szlovák nyelv. Nem egészen így történt.

Látható, hogy a szlovák nyelv hordozói az intézmények, ezért nagyon fontos a működtetésük. A kultúraátadást, a szokások átadását még szívesen végzik a családon belül, de a családi nyelvátadás leállt. Így van ez még az olyan zárt nemzetiségi falvakban is, mint a pilisi szlovák falvak, ahol a legtovább éltek a kultúra és nyelvhasználat szokásai.

A család és az anyanyelv továbbörökítésének a kérdése

1964-ben mentem férjhez. Férjem művészettörténész. 1969-ben született a fiam, majd 1974-ben a lányom. Már felnőttek, és egészen mással foglalkoznak, mint a szüleik. Férjem magyar származású, de megtanult szlovákul, hogy a szakmájában érvényesítse. Néha ő szólt szlovákul a gyerekekhez, én csak kicsi korokban.

Ma már a gyerekek sajnos nem „az anyatejjel szívják magukba” a nyelvet, legfeljebb a nagyszülőkkel beszélnek szlovákul. Édesapám, mivel vasutas volt, többet beszélt magyarul, mint szlovákul. A nagyszülők nyelvi háttere nagyon fontos a nyelvátadásban. Édesanyám nagyon korán meghalt, édesapám magyar faluba nősült újra. Így a gyerekeimnek nem volt meg ez a nyelvi háttere. Anyai részről vannak a családban szlovákiai magyarok is, akik benősültek. Nyelvi környezet nélkül nem lehet nyelvet tanulni, tanítani. Egészen kicsi korokban szlovákul beszéltem hozzájuk. Aztán hazajöttek az óvodából, ahol senki sem beszélt így, és nem akartak szlovákul beszélni. Ezért elsősorban csupán magamat okolhatom.

Az én generációm még otthon beszélt szlovákul a gyerekeivel, az utánam jövő generáció pedig már beadta a gyerekeit szlovák óvodába és iskolába. Én azért nem adtam a szlovák nyelvű iskolába a gyerekeimet, mert a lakásunktól kb. napi 4 órát kellett volna őket utaztatnom. Így aztán mentek a szomszédban lévő általános iskolába. A nyelvtudásnak azonban a családi környezetből kell kiindulnia, nem az iskolából. Ez a szlovákoknál már nem mindig működik. A szerbeknél, horvátoknál valamivel jobb a helyzet. A németeknél és a szlovéneknél pedig már egyáltalán nem működik.

A magyarországi nemzetiségi gyerekek már nem hozzák azt a fajta otthoni természetes nyelvtudást, mint amit még a mi generációnk hozott magával. A nagyszülők elmenetelével a motiváció is megszűnik. Nincs már kivel az anyanyelven beszélni, még a nyári szünet idején sem. Amikor elküldtem a lányomat a szlovákiai rokonsághoz nyáron, hogy szlovákul beszéljen, akkor magyarul beszéltek vele. A fiam a Matica Slovenská szervezésében ment volna nyári táborozásra nyelvet gyakorolni, de ott cseh vidékre vitték volna őket. Felnőttként, amikor Pozsonyban egy ottani munkahelyen szlovákul kezdett beszélni, csak néztek rá, mert mindenki angolul válaszolt.

A beházasodott magyar anyák, a mi családjunkban is vannak ilyenek, szeretik szlovák iskolába adni a gyerekeiket. Ez a nyelvtanulás általában az általános iskolával befejeződik, és nincs folytatása. A diákok többsége magyar középiskolába jár, s nem mennek Szlovákiába egyetemre. Ezt egy kicsit szorgalmazni kellene.

Az önkormányzatok létrehozását én nagyon pozitívan értékelem, mert ott is elkezdődött a mozgás, ahol eddig semmi nem volt. A nemzetiségi önkormányzatok létrehozása valamit segített a szlovák nyelvhasználatnak is. Legalábbis remélem. A konkrétumokat most fogjuk megtudni. Uhrin Erzsébet, Mária Homišinová és a szlovákiai Nyelvtudományi Intézet kutatásainak eredményei hamarosan meg fognak jelenni „A szlovák nyelv használata az önkormányzatokon belül” c. kötetben.

Szlovák iskolák Magyarországon napjainkban

Az Országos Szlovák Önkormányzat átvette a sátoraljaújhelyi iskolát. Borsod megyének ezen a részén elzárt, keleti szlovák nyelvjárásban beszélő közösségek élnek. Így indult meg Sátoraljaújhelyen az irodalmi szlovák nyelv és irodalom oktatása, ami elég nehéz helyzetet teremtett. A békéscsabai gimnáziumot is az országos kisebbségi önkormányzat tartja fenn.

Szülőfalumban, Tótkomlóson a magyar nyelvű általános iskolát és gimnáziumot át kívánják adni a katolikus egyháznak. A szlovák iskolát pedig, az egyetlen olyan iskolát, amely mindig kollégium nélkül működött, és amely a lakosságcsere előtt 400 gyereket tanított és a lakosságcsere befejezése után sem voltak létszámgondjai, felajánlották az országos kisebbségi önkormányzatnak.

A kérdés az, hogy egy evangélikus faluban miért nem az evangélikus egyház működteti az iskolát? Mint mondtam, az evangélikus kultúra Tótkomlóson az egész szlovák kultúra fenntartója volt. A katolikus egyháznak soha semmi szerepe sem volt Tótkomlóson. Nem a katolikus egyház ellen beszélek, hanem a szlovák kultúra teljes megsemmisülése ellen szólok. Állítólag az evangélikus egyház azért nem vehette át, mert Orosházán, ahol a 18. század

folyamán evangélikus magyarság telepedett le, kialakult egy evangélikus centrum és a város több iskoláját az evangélikus egyház kapta meg.

Nemzetiségi önkormányzatok, nemzetiségi törvény, parlamenti képviselő

1990-ben, amikor elkezdődött a nemzetiségi törvény létrehozásának folyamata, tagja voltam az előkészítő bizottságnak. Csak két nemzetiség – éppen a szlovák és a német – tiltakozott a törvény létrehozása ellen. Mindkét félnek az volt a fő érve, hogy egy nemzetiségi törvény kiszakítja őket az állampolgárságból, mert nem jó, hogy egy törvény csak rájuk vonatkozik, ez diszkrimináció, mondták.

Jártuk a falvakat, én a szlovákokat, és magyaráztuk, hogy ez miért jó. Egyetlen érvet fogadtak el, mégpedig azt, itt egy jogállam van születőben, és mindent törvényekkel kell szabályozni. Ebből a nemzetiség sem maradhat ki. A Szlovák Szövetségnek 1990 és 1996 között én voltam az elnöke. Ekkor vetettük fel, hogy a szövetségnek ismét legyen tagsága. Készítettem egy próbafelmérést arról, hogy a kisebbségek mennyire ismerik a rájuk vonatkozó törvényt. Hát, nem nagyon olvasták. Véleményem szerint azonban ez a törvény arról is szól, hogy a többségnek be kellene tartani a törvényt, ami gyakran sérül.

A nemzetiségi, vagy, ahogy korábban mondták, kisebbségi önkormányzatot mint szervezeti formát az Európai Unióban nem fogadják el, mert, mint például a kurdok esetében, rögtön szeparációs törekvésekre gondolnak. Ez egyfajta kulturális autonómia, amitől nem kell félni. Csak ezzel a különleges státusszal lehet megmenteni a szétszórtságban élő nemzetiségeket. Ha az önkormányzatiság általában gyengül a mostani törvényhozásban, centralizációs törekvésekkel, akkor mi lesz a kisebbségi önkormányzatokkal?

Én nagyon az önkormányzatok mellett vagyok minden ellentmondásosságával együtt. Tudom, hogy sokszor szembe kerül a kisebbségi civil szervezetekkel, ami nem volna szabad, hogy így legyen. Az önkormányzati törvény készítésének az idején – arra hivatkozva, hogy a korábbi civil szervezetek sztálinista szervezetek voltak – a szövetségek feloszlatták magukat. Csak a szlovák és a román szövetség maradt meg. De a román szövetség több részre esett szét, ami nemzetiségpolitikailag negatív jelenség. A számtalan civil szervezet megjelenésével – ami természetesen színesíti a kultúrát – az összefogás, a közös érdekérvényesítés megnehezül. Ez így felelőtlen.

A parlamenti képviselő a kisebbségek számára Magyarországon megoldhatatlan, mert nagyon kevesen vannak. A parlamentbe csak politikai pártok mentén lehet bekerülni (ahogy ez a szlovákiai és a romániai magyaroknál van). Már 1990-ben felvetettük, hogy a nemzetiségi képviselő csak a kétkamarás parlamenten belül oldható meg. Úgy látom, hogy a nemzetiségi vezetők belenyugodtak az új parlamenti választási törvénybe. Pedig mind a 13 nemzetiség nem fog bejutni a parlamentbe, legfeljebb egy, maximum három. Ezt a jelenlegi listás rendszert nem lenne szabad működtetni, mert a magyarországi nemzetiségek teljes mértékben integrálódtak az ország társadalmi és politikai életébe. A kutya nem fog a nemzetiségi listára szavazni, mert senki sem fog lemondani arról, hogy pártszimpátia szerint szavazzon. A horvátországi magyarok összeállítják a saját nemzetiségi listájukat, de emellett szavazhatnak egyéni és pártlistára is. Nem lehet az, hogy a nemzetiségek ily módon ne szólhassanak bele a nagypolitikába. Ezenkívül: ki fog a kisebbségi listára szavazni, ha eleve tudja, hogy reménytelen?

Pedig kellene a nemzetiségek parlamenti képvisellete a kulturális autonómia miatt. Az lenne az igazi biztosíték az autonómia fenntartása mellett, ha a kisebbségi képviselők a parlamentben védhetnék meg az autonómiát. Szavazati jog nélkül, mint megfigyelők, mit tudnak tenni?

A nemzetiségi kultúra azonban parlamenti képviselet nélkül is fenn fog maradni. A nemzetiségeket már olyan sokan és olyan sokszor elsírátták, és még mindig vannak. Nem fognak kihalni, mert tudatosan védik a kultúrájukat, amelynek a fenntartásában mély érzelmi kapcsolatok is szerepet kapnak.

Az interjút készítette, szerkesztette és jegyzetekkel ellátta: Bindorffer Györgyi

Jegyzetek

[1] A **Cseh Testvérek** a huszita eretnokség egyik ága volt, amelyet az apostoli kor egyházszervezetének visszaállítása címén alapítottak 1457-ben az észak-csehországi Kunwaldban. Tagadtak minden vagyonszerzést, különösen az egyházét, tagadták az esküt, a katonáskodást, az állami hivatalokban való közreműködést; ragaszkodtak viszont *a hét szentséghez*, a papi nőtlenséghez és a szigorú fegyelemhez. Forrás: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/C/cseh%20testv%C3%A9rek.html>

[2] Jiří (Juraj) Tranovský (Tranovszky György) evangélikus lelkész a sziléziai Teschenben született 1591-ben. 1629-től lelkészként működött előbb Árva várában, majd Liptószentmiklóson (Liptovský Mikuláš). Itt halt meg 1637-ben. Eredetileg 413 cseh nyelvű éneket tartalmazó, de később jelentősen kibővült *Cithara Sanctorum* c. gyűjteményét nevééről *Tranoscius*nak nevezték el. A több mint 80 kiadás megélt 200 éves énekeskönyv mélyen beivódott az evangélikus szlovákok vallási életébe. Forrás: Magyar Protestáns Pantheon.

http://church.lutheran.hu/reformatio/ppanteon/pp_ev_tranovsky_gyorgy.htm

[3] Kersics Anna (horvátul Anka Kršić) (1922–1997) magyarországi sokác operaénekes, Mohácson született sokác (horvát) családban és itt is halt meg. Gyerekkorát Mohácson töltötte, ahol Schneider Lajos népdalgyűjtő-iskolaigazgató fedezte fel tehetségét. A Zeneakadémián Kodály Zoltán osztályába járt. A Zeneakadémia elvégzése után az Országos Filharmóniánál helyezkedett el. A „sokác fülemülének” nevezett énekesnő külföldön futott be sikeres karriert, fellépett Párizsban, Németországban, s Közép-Európa szinte valamennyi országában. Hosszú éveken át a Közel-Kelet nagyvárosaiban lépett fel. Hat nyelven – köztük arabul – beszélt, és kilenc nyelven énekelt. A külföldi szerződések lejártával hazaköltözött szülővárosába, ahol 2002-ben a Sokác Olvasókör épületében felavatták emléktábláját. Forrás: http://www.dunaportal.hu/hirek/text.php?hr_id=2390

[4] Tótkomlós ma már város.

[5] Erdélyi románok. Szlovákul Erdély neve Ardiel.

[6] A lakosságcsere-egyezmény végrehajtása 1947. április 12-én kezdődött és 1949. június 5-én fejeződött be. Két év alatt Szlovákiából 76 616 magyart kényszerítettek lakóhelye elhagyására. A csehszlovák várákozások és toborzások hatására 93 ezer szlovák jelentkezett az áttelepülésre, és végül 73 ezer telepedett ki. Míg a magyarországi szlovákok önként dönthettek az áttelepülésről, a felvidéki magyaroknak nem volt választási lehetőségük. Lásd: 1946. évi XV. törvény a magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezmény becikkelyezéséről.

[7] Ifjúságfalva a Komáromi járásban, a Vág folyó partján fekszik. Szovjet típusú mintagazdaságát Tótkomlósról és Pitvarosról áttelepült szlovákok alapították 1949-ben.

[8] Boldoczky János (1912–1988) Tótkomlóson született paraszti családban. 1946-ig az MKP tótkomlósi titkára volt. 1946-tól a párt békéscsabai városi titkára, majd 1948 és 1950 között az MDP KV Káderosztályának munkatársa, később alosztályvezetője. Ezzel egy időben a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségének főtitkára. 1950 júliusában prágai követé nevezték ki. Az első Nagy Imre-kormányban külügyminiszteri tárcát kapott. 1954 és 1956 között az MDP KV tagja. 1956 nyarán moszkvai nagyköveté nevezték ki. Forrás: MTI <http://1956.mti.hu/Pages/WiW.aspx?id=850>

[9] A Matica slovenská szlovák kulturális közjogi és tudományos intézmény. Székhelye Túrócszentmártonban (Martin) van. 1863-ban alakult, majd Tisza Kálmán belügyminiszter rendelettel 1875-ben betiltotta. 1919-ben újjáalakult. Feladata többek között a külföldön élő szlovákokkal való kapcsolattartás, a külföldön megjelent szlovák könyvek, lapok archiválása. 1990-ben Jozef Markust választották elnökévé, akinek családja 1947-ben költözött át Szlovákiába a csehszlovák–magyar lakosságcsere idején. Forrás:

www.corvinuslibrary.com/cseh/matica.doc

[10] Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1958. október 7-i határozata a nemzetiségek között végzendő politikai, oktatási és kulturális munkáról. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 98. ő. e.) Forrás: Föglein Gizella: Nemzetiségi oktatás a Kádár-korszakban. Új Pedagógiai Szemle, 2004. szeptember.

<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00084/2004-09-mk-Foglein-Nemzetisegei.html>

[11] A szorbok a valamikori NDK területén, Lausitz környékén élő, egyedülként nem-germán, hanem a nyugati szláv eredetű, nyelvét a mai napig megtartó nemzeti kisebbség, akik a 9–10. században telepedtek le itt. Forrás: Szorbok Lausitzban. Egy etnikum pusztulása. Kisebbségkutatás, 8. évf. 1999. 1. szám.

<http://epa.oszk.hu/00400/00462/00001/28.htm>

GYIVICSÁN ANNA

egyetemi tanár, a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete tiszteleti munkatársa, alapító igazgatója

vusm@globonet.hu

Felsőfokú tanulmányait az ELTE Bölcsészettudományi Karának szlovák nyelv és irodalom-történelem szakán folytatta. 1963 és 1967 között a szegedi Juhász Gyula Főiskola oktatója volt. 1967-től 1969-ig a Közép-Európai Társadalomtudományi Intézet munkatársaként dolgozott. 1969 és 1974 között a Művelődésügyi Minisztériumban dolgozott. 1974-től az Eötvös Loránd Egyetem Bölcsészettudományi Karának oktatója. 1990-ben alapítója és 2002-ig igazgatója volt a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetének, amelynek jelenleg tiszteleti munkatársa.

1975-ben egyetemi doktori fokozatot szerzett, 1989-ben a néprajztudomány kandidátusa lett. Kutatási területei: a népi, az egyházi és a magas kultúra összefüggései a szlovák és a magyarországi szlovák kultúra területén; többségi és kisebbségi kultúrák kölcsönhatása; nyelv és kultúra viszonya.

Tagja számos tudományos társaságnak (többek között a Magyar Néprajzi Társaság tiszteletbeli tagja; a Szlovák Néprajzi Társaság tiszteletbeli tagja; a Szlovák Tudományos Akadémia Etnológiai Intézet tudományos tanácsának, valamint az MTA Néprajzi Bizottságának tagja). Több nemzetközi tudományos folyóirat szerkesztőbizottságának tagja.

Számos kitüntetéssel ismerték el tudományos munkásságát. Megkapta többek között a Csehszlovák Külügyminisztérium Jan Ámos Komenský emlékérmét, a Pro Renovanda Cultura Hungariae kitüntetést, az Országos Szlovák Önkormányzattól a Za našu národnosť kitüntetést és a Magyar Néprajzi Társaság „Pro Ethnographia Minoritatum” emlékérmét. 1997-ben Kisebbségéért Díjat kapott, 2008-ban Tótkomlós díszpolgárává avatták.

Válogatott bibliográfia

Anna Divičanová–Anna Kováčová (red.): Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku. (A magyarországi szlovákok egyházi kultúrája.) Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Békešska Čaba, 2011. 314 p.

Anna Divičanová–Alexander Ján Tóth–Alžbeta Uhrinová (red.): Kultúra, jazyk a história Slovákov v Maďarsku : materiály z jubilejnej interdisciplinárnej medzinárodnej vedeckej konferencie z príležitosti 15. výročia založenia Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku : Budapešť 14-15. 10. 2005 / Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Békešská Čaba, 2006. 543 p.

Anna Divičanová–Alžbeta Uhrinová (zost.): 15 rokov Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku : pamätnica venovaná Výskumnému ústavu Slovákov v Maďarsku, 1990–2005. (A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete 15 éve : a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete jubileumi kiadványa, 1990–2005.) Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Békešska Čaba, 2005. 459 p.

Anna Divičanová–Eva Krekovičová–Alžbeta Uhrinová (zost.): V službách etnografie : zborník na počesť sedemdesiatin Ondreja Krupu. (A néprajz tudomány szolgálatában : köszöntő könyv Krupa András 70. születésnapja tiszteletére.) Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku – Ústav etnológie SAV v Bratislave, Békešská Čaba – Bratislava, 2004. 583 p.

Anna Divičanová–Ján Chlebničzký (red.): Prvé desaťročie Slovenského výskumného ústavu : 10 (A Szlovák Kutatóintézet első évtizede: 1990–2000.) Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Békešska Čaba, 2003. 199 p.

Gyivicsán Anna: A nemzetiségi lét és kultúra dimenziói. I-II. Békéscsaba, Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, 2003. 388 p.; 296 p.

Anna Divičanová: Dimenzie národnostného bytia a kultúry. Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Békešska Čaba, 2002. 533 p.

Anna Divičanová (red.): 300 rokov v Piliši : štúdie z minulosti a prítomnosti Čívu. (300 év a Pilisben: tanulmányok Piliscsév múltjából és jelenéből.) Slovenskej menšinovej samosprávy Čívu (Piliscsévi Szlovák Kisebbségi Önkormányzat), Piliscsév, 2002. 196 p.

Anna Divičanová (Gyivicsán Anna): Otázky vývoju kultúry (A kultúrafejlődés kérdései) I. Premeny tradičnej kultúry Slovákov v Maďarsku — A magyarországi szlovákok hagyományos kultúrájának változásai. Békešska Čaba – Békéscsaba, 2001. 163 p.

Anna Divičanová – Ondrej Krupa: Slováci v Maďarsku. Press Publica, Budapest, 2000. 128 p.

Anna Divičanová: Jazyk, kultúra, spoločenstvo. (Etnokultúrne zmeny na slovenských jazykových ostrovoch v Maďarsku.) Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Békešska Čaba–Budapešť, 1999. 335 p.

Anna Gyivicsán–András Krupa: The Slovaks of Hungary. Útmutató Publ. House, Budapest, 1998. 128 p.

Gyivicsán Anna–Krupa András: A magyarországi szlovákok. Budapest, Útmutató Kiadó, 1997. 132 p.

Gyivicsán Anna et al.: Tótkomlós néprajza. Tótkomlós, 1996. 416 p.

Anna Ďivičanová: Vývojové varianty tradičnej kultúry Slovákov v Maďarsku. A magyarországi szlovákok hagyományos kultúrájának fejlődésváltozásai. In.: Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Maďarsku. A magyarországi szlovákok népi kultúrájának atlasza. Békéšska Čaba-Békéscsaba, 1995. 7–74. pp.

Gyivicsán Anna: Anyanyelv, kultúra, közösség. A magyarországi szlovákok. Budapest, Teleki László Alapítvány, 1993. 343 p.

Anna Ďivičanová: State zo života Slovákov v Maďarsku. – Fejezetek a magyarországi szlovákok életéből. 1945–1985. Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége, Budapest, 1985. 133 p.

A. Ďivičanová–K. Fenyvesová–H. Ruzicková: Antológia slovenskej literatúry pre II-IV. tr. gymnázii s vyučovacím jazykom slovenským. Budapest, Vydavateľstvo učebníc, 1980. 500 + 30 p.

Anna Ďivičanová: Slovenská literatúra pre IV triedu gymnázia s vyučovacím jazykom slovenským. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 131 p.

Anna Ďivičanová: Slovenský folklór. Bevezetés a szlovák népköltészetbe. (Úvod k slovenskej ústnej slovesnosti.) Vysokoškolská učebnica. Tankönyvkiadó, Budapest, 1965. 140 p.

BINDORFFER GYÖRGYI

A Társadalmi Együttélés szerkesztője,

PhD, tudományos munkatárs, Alapvető Jogok Biztosának Hivatala

Bindorffer.Gyorgyi@ajbh.hu

Polányi díjas (2002) kulturális antropológus, szociológus, kisebbségkutató; az ELTE Kulturális Antropológia Tanszék, valamint az ELTE Szociológiai Intézet megbízott oktatója (1996–2004); 2000–2009 között a Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetének tudományos főmunkatársa, 2007-től az Országgyűlési Biztos Hivatalának munkatársa. Könyvei: Kettős identitás – etnikai és nemzeti azonosságtudat Dunabogdányban (2001); Wir Schwaben waren immer gute Ungarn (2005), Változatok a kettős identitásra (2007); Nemzetiség, politika, nemzetiségpolitika – Nemzeti és etnikai közösségek kisebbségi önkormányzati autonómiája Magyarországon (2011).